

TIDSSKRIFT FOR
DANSK DIDAKTISK FORSKNING

Temanummer om værdien af litteratursamtaler i førstesprogsfagene – introduktion

Dette temanummer handler om litteratursamtaler. Vores ambition har været at skabe et rum for undersøgelser af, hvad litteratursamtaler gør, for hvem de har betydning, og under hvilke betingelser deres potentialer udfolder sig. Temanummeret samler derfor bidrag, der fra forskellige vinkler belyser litteratursamtalens rolle. Temanummeret indeholder i alt 13 tekster: otte videnskabelige artikler, to ph.d.-præsentationer, en boganmeldelse og dertil «en klassiker genlæst» og «fagdebatik».

Temanummerets faglige profil og indhold udfoldes nærmere i den følgende introduktion, som er skrevet af Aslaug Fodstad Gourvennec og Margrethe Sønneland fra Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning på Universitetet i Stavanger, der som gæsteredaktører har fungeret som en meget stærk del af redaktionen på dette temanummer:

Initiativet til dette temanummeret kommer fra forsknings- og utviklingsgruppa ved Universitetet i Stavanger, som bærer navnet *Tekst: Utvikling av norskfaglig literacy i litteraturundervisningen*. Medlemmene i gruppa har over mange år vært opptatt av litterære samtaler som et åpent og utforskende sted der litteraturfaglig kompetanse kan utvikles og oppdages i møte med tekstens og andre leseres stemmer. I en oversiktsartikkel over nyere skandinavisk forskning der ulike litterære samtaler i skolen utgjør datamaterialet (Gourvennec & Sønneland, 2023)¹, fant vi at liknende forståelser av litterære samtalers verdi står relativt sterkt i den didaktiske forskningen. Samtidig var det tydelig at denne forskningen ikke representerer ett entydig felt – hverken tematisk, teoretisk, metodisk eller når det gjelder hva slags pedagogisk, didaktisk og samfunnsmessig relevans litterære samtaler kan ha.

¹ Gourvennec, A. F., & Sønneland, M. (2023). Examining the value of literary conversations: A critical mapping review of research into literary conversations in Scandinavian L1 classrooms. *L1 - Educational Studies in Languages and Literature*, 23(2), 1–28.
<https://doi.org/10.21248/l1esll.2023.23.2.573>

“ I dette tema-
nummeret
forfølger
vi nettopp
spørsmålet om
hva verdien
av litteratur-
samtaler kan
være i de
skandinaviske
førstespråks-
fagene.

I dette temanummeret forfølger vi nettopp spørsmålet om hva verdien av litteratursamtaler kan være i de skandinaviske førstespråksfagene – i en tid der verdier knyttet til demokrati, medborgerskap og bærekraft er under press, og der økt digitalisering og kunstig intelligens har blitt en del av utdanningskonteksten. De åtte vitenskapelige artiklene i dette nummeret kommer fra danske, svenske og norske forskere og tar avsnitt i materiale fra så vel ungdomstrinn, videregående skole og lærerutdanninger, som lærerkollegium og partnerskap mellom forskere og praksis. I artiklene undersøkes samtalene som rom for undring og meningsforhandling rundt åpne og komplekse tekster, som en mulighet for vurdering og utøvelse av faglig praksis og som arena for utforskning av økokritiske og bærekraftsorienterte perspektiver. På tvers av artiklene utmynter det seg tre omdreiningspunkt: 1) tekstlig åpenhet, kompleksitet og motstand, 2) lærerens posisjon og vilkår og 3) litteratursamtalens relevans for samfunnet.

Åpne tekster – åpne samtaler?

Den litterære tekstens rolle i eller for litteratursamtalen som utforskende og kollektiv meningsskaping utgjør det første omdreiningspunktet (Bakke et al; Johansson & Wejrum; Rasmussen et al; Tengberg; Skaftun & Sønneland; Sønneland & Skaftun). Typisk rettes oppmerksomheten mot elevsamtaler for å undersøke hvordan litterære tekster åpner rom for undring, tolkningsarbeid og utforskning av komplekse spørsmål som teksten eller læreren reiser.

I disse studiene betraktes kompleksitet – konseptualisert som *underliggjøring, teksten som problem, komplekse tekster, uavgjørighet, tolkningsrom og narrativ kompleksitet* – som en nødvendig, men ofte ikke tilstrekkelig, betingelse for produktive samtaler. Noen av bidragene poengterer at produktiviteten i samtalene er avhengig av at teksten ikke lar seg lukke for raskt, slik at elevene får bli i det usikre lenge nok (Johansson & Wejrum; Tengberg). Samtidig viser bidragene at tekstenes kompleksitet også kan skape usikkerhet (Bakke mfl.; Johansson & Wejrum) eller uro og tøys av mer eller mindre produktiv art (Sønneland & Skaftun; Skaftun & Sønneland).

Læreren i og om utforskende samtaler

Det andre omdreiningspunktet retter oppmerksomheten mot lærerens rolle i og for samtalene – og mot deres refleksjoner om og vurderinger av samtalene. Her trer det fram flere spenninger i de samme lærernes holdninger og refleksjoner, men også på tvers av studiene. For det første trer det fram en spenning mellom lærerens åpenhet og styring når målet er å utforske den komplekse teksten. For eksempel viser Bang at fravær av planlagte lærerspørsmål kan åpne et rom for felles tenkning og utforskning av begreper, mens Tengberg argumenter for at læreren bør arbeide med bestemte samtalegrep. Bakke mfl. fremmer samtalekort og tidsstyring som stillas for hypoteseutvikling og gjennomføring av samtalen, mens Sønneland og Skaftun viser

at lærerens innramming kan flytte fokuset bort fra teksten over til oppgavens rammer. Her ser vi at bidragene samlet sett synliggjør den vanskelige kunsten det er for læreren å balansere mellom styring og det å holde samtalerommet og tolkningsrommet åpent, slik at samtalenes verdi som kollektivt utforsknings- og tolkningsrom kan realiseres.

For det andre retter flere studier oppmerksomheten mot lærerens forutsetninger – for å lede elevenes utforskning i lærerstyrte samtaler (Tengberg; Bang; Johanssen & Wejrum), og for å vurdere elevenes faglige kompetanse i utforskende elevstyrte samtaler (Berge & Gourvennec). Av intervjustudien til Johansson og Wejrum ser vi at lærerne anerkjenner verdien av at elever får møte komplekse tekster, og av at de selv får øve seg på å lede utforskende og åpnende samtaler om slike tekster. Samtidig mener de læreren har ansvaret for at samtalen ender i en adekvat tolkning. Også lærerne i Berge og Gourvennecs studie anerkjenner elevenes utforskende tilnærming til den litterære teksten. Men når lærerne skal vurdere elevenes samtale, utfordres deres vante rolle som fagekspert, og de blir usikre på hvorvidt og hvor tungt de bør vektlegge konkrete tegn på kompetanse i utforskede spontane samtaler. Samlet sett inviterer altså flere av artiklene i temanummeret til refleksjon om lærenes kompetanse som forutsetning for utforskende litteratursamtaler i skolen.

Litteratursamtalens samfunnsrelevans

Tre av bidragene løfter fram litteratursamtalens verdi knyttet til sammensatte institusjonelle og samfunnsmessige spørsmål (Sønneland & Skaftun; Bang; Rasmussen mfl.). Disse artiklene synliggjør at studier av litterære samtaler kan gi forskere og lærere innblikk i undervisningens muligheter og begrensninger. Sønneland og Skaftun finner at både forskeres og læreres stemmer farger og former elevenes utforskende arbeid, mens Bang og Rasmussen mfl. viser at litteratursamtaler fungerer som undersøkende økokritiske rom der elevene får mulighet til å utforske forholdet mellom natur og kultur i møte med den litterære teksten. I de to sistnevnte artiklene løfter forfatterne interessante begrensninger fram, knyttet til estetikk og elevenes mulighet til fordypning. Til sammen synliggjør artiklene en mulig verdi av samtalene som strekker seg utover litteraturfaglig praksis, nemlig som et rom for utforskning av forholdet mellom forskning og praksis, og av filosofiske, etiske og økologiske spørsmål.

Temanummerets bidrag og behovet for mer kunnskap

Temanummeret tegner et mangslungent bilde av litteratursamtalen som verdifull undervisningspraksis i møte med en stadig mer kompleks verden. I en tid preget av raske teknologiske endringer, polariserte offentlige samtaler og sammensatte samfunnsutfordringer kan litterære samtaler åpne rom for en mer langsom tenkning, for

“ Til sammen synliggjør artiklene en mulig verdi av samtalene som strekker seg utover litteraturfaglig praksis, nemlig som et rom for utforskning av forholdet mellom forskning og praksis, og av filosofiske, etiske og økologiske spørsmål.

utforskning av perspektiver og for kollektiv meningsskaping. Temanummerets bidrag minner oss derfor om at litteratursamtalens verdi ikke først og fremst ligger i dens evne til å produsere noe spesifikt, som et riktig tolkningssvar, men i mulighetene som ligger her til å holde sammensatte tolkningsspørsmål og problemstillinger åpne lenge nok til at nye erfaringer og nye tanker får plass.

Samtidig ser vi at den nye teknologien, som ny innflytelsesrik kontekst i samfunnet generelt og nytt vilkår i undervisningen spesielt, glimrer med sitt fravær i temanummeret. Det samme gjelder spørsmål som retter seg mot samtidige politiske strømninger knyttet til identitet og demokrati og medborgerskap, selv om flere artikler har demokratiske grunntoner. Endelig vet vi fremdeles relativt lite om hvilke former for verdi slike samtaler skaper over tid og hvordan verdiene realiseres i ulike læringssituasjoner. Dette til tross for mye forskning på litterære samtaler i Skandinavia.

Samlet sett viser temanummeret at det primære spørsmålet i forskningsfeltet i dag ikke lenger er hvorvidt litteratursamtaler *har* verdi, men snarere hva slike samtaler gjør, for hvem, under hvilke vilkår og med hvilke begrensninger. Samtidig er det tydelig at litteratursamtalers verdi aldri er gitt på forhånd. Dens verdi avhenger av tekstvalg, didaktisk innramming, lærerens rolle, elevens forventninger og de institusjonelle rammene samtalen inngår i. Temanummeret gir derfor ikke *ett* samlet svar på hva eller hvor stor litteratursamtalens verdi er, men inviterer oss inn i et spennende mangfold av muligheter.

God lesning!

**Aslaug Fodstad Gourvennec, Margrethe Sønneland,
Dorthe Carlsen og Martin Blok Johansen,
*Tidsskrift for danskidaktisk forskning.***